

סוגות בזוגות

הצעה לדרך הוראה

ד"ר רחל רוזנר

האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, המכללה לחינוך על שם דוד ילין

איגרת מידע נ"ב, תשס"ו, 97-70

מבוא: סוגות של טקסטים

סוגה היא חלופה עברית שנקבעה לז'נר. המילה סוגה גזורה מן השורש סו"ג והיא מתקשרת גם למשמעות של לסייג. הסיווג הוא מיון לפי סוגים, ולכל סוג סייגים, הגבלות, תחומים, גדרות – מוסכמות משלו. ז'נר מקבילה לז'נדר בגלגול הצרפתי של המילה. מילה זו מציינת מין, סוג. המונח ז'נר (או סוגה) מקורו בחקר הספרות וממנו נשאל אל העיון המחקרי-מדעי בשאר סוגי הטקסטים.

הגישות המבניות מאפיינות "סוגות" כטקסטים בעלי מוסכמות תרבותיות והמכוונים להשגת מטרות חברתיות. הגישות הללו מדגישות שגרה (רוטינה) ומטרה כיסודות חיוניים בהגדרת הסוגה (בלום-קולקה, 2005).¹

בתכנית הלימודים לבית הספר היסודי מוגדרת סוגה כ"מכלול של טקסטים – תת-סוגות – בעלי מטרה חברתית-תרבותית דומה ומאפיינים משותפים ברמת השיח וברמת הלשון, המיועדים לקהל מסוים. כל תת-סוגה מתאפיינת בבחירות הלשוניות ובבחירות ברמת השיח הנובעות מתחום הדעת שבו היא עוסקת, מקהל היעד שלה, מהערך שבו היא מתקשרת [...]. ומהמוסכמות של החברה והתרבות."²

תכנית הלימודים לבית הספר העל-יסודי מציינת שבספרות נעשו ונעשים ניסיונות מניסיונות שונים למיין טקסטים לסוגות. "ההנחה העומדת ביסוד המיונים הללו היא שלטקסטים רבים מאפיינים משותפים. סוג הטקסט קובע במידה רבה את דרך הכתיבה או האמירה, ועל כן עשויה להיות להכרתו תרומה חשובה. סוג הטקסט קשור קשר הדוק למטרת הטקסט, וממנה נגזרים לרוב רכיבי המבנה והלשון האופייניים. לשון הטקסט מושפעת גם מנסיבות השיח האחרות: הנושא שהטקסט עוסק בו ותחום החיים שאליו הוא שייך, יחסי המוען והנמען וערוץ התקשורת."³

¹ לאפיון סוגות קיימות גישות מבניות וגישות דינמיות. על פי בלום-קולקה (2005), הגישות הדינמיות הולמות יותר ניתוח של אירועי שיח. בסוגות הדיבור יש להביא בחשבון את האופי הרב-תפקודי של השיח, את הרצף שלו, את המעברים ממסגרת למסגרת, את ההדדיות ואת השפעת הגומלין של הביצוע, את היחסים הרפלקסיביים של השיח וההקשר, כולל העברת ה"תור" בין המשתתפים בשיח וכן את האפשרויות לבנייה מחדש של הקונטקסט.

² משרד החינוך, התרבות והספורט (תשס"ג), עמ' 18.

³ משרד החינוך (תשס"ג), עמ' 48.

הסיבות להוראת סוגות בבית הספר

מטרתו של החינוך הלשוני להכשיר את התלמידים לתפקד בצורה מושכלת בחברה. תפקוד כזה דורש התמצאות בסוגות שונות הן בעל פה והן בכתב בעולמות שיח שונים.

מתוך רצון לטפח את הכשירות האוריינית הוכנסו בשני העשורים האחרונים, וביתר שאת בשלוש השנים האחרונות, עם הוצאתן לאור של תכניות הלימודים החדשות (תשס"ג), הוראת טקסטים בכלל והוראת הסוגות בפרט כנושא לימודי הן בבית הספר היסודי הן בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה של בית הספר התיכון.⁴

ואמנם לדעת פלד,⁵ על בית הספר לכוון את תלמידיו ולהדריכם "לקראת החיים בתרבות עשירה ומגוונת בחברה מורכבת ביותר, שהקשרים בין חבריה ובין מוסדותיה השונים מתקיימים באמצעות טקסטים ממינים שונים, שלכל אחד מהם שימוש לשוני משלו, דקדוק אחר, מבנה שיח אחר ומטרה אחרת [---]. כל טקסט הוא ביטוי פרטי בתוך סוגה, שנועד להשיג יעדים חברתיים-תרבותיים מסוימים. אי לכך, עיקר עיסוקו של החינוך הלשוני הוא חקר טקסטים, הבנת רטוריקה של סוגות ולימוד יצירתן בכל שדות הידע האפשריים."

הצגת מוסכמות סוגתיות עשויה לסייע הן בהוראת הבנת הנקרא והן בהוראת ההבעה: בהוראת הבנת הנקרא היא "עשויה להגדיר ביתר בהירות את הציפיות מן הטקסט המסוים ובכך לייצל את תהליך הקריאה"; ובהוראת ההבעה היא מסייעת "לטפח גם כתיבה המתחשבת בנסיבות התקשורתיות, בכוונת המוען ובצרכי הנמען, לא פחות מן הנושא הנדון".⁶

הבעייתיות שבמיון של טקסטים לסוגות

מיון הטקסטים לסוגות אינו פשוט כלל ועיקר, ובספרות המקצועית מוצעות דרכים שונות ולעתים אף סותרות למיון לסוגות ולתת-סוגות.

טקסטים יכולים למלא יותר מפונקציה מרכזית אחת ולהשתייך ליותר מעולם שיח אחד. מאמר עמדה, למשל, יכול להשתייך הן אל עולם השיח העיוני והן אל עולם השיח של התקשורת; מאמר מדעי יכול להתפרסם בכתב עת מדעי ולהיות מכוון לקהל יעד של חוקרים, ויכול להתפרסם במדור "מדע פופולרי" בעיתון יומי ולהיות מכוון לכלל הציבור.

אפשר למיין טקסטים על פי משתנים ומדדים שונים: אורך, מטרה, סוג השיח, עולם השיח, תחום החיים, התוכן והנושא, הסיטואציה, המוען, הנמען, מידת התלות בהקשר הנסיבתי, טכניקות ההבעה, הערוץ, ה"במה", ההיצג, מידת הרציפות ומידת המילוליות, מידת האוטונומיה של הסוגה, פעולת הדיבור והנימה.

⁴ למרות חשיבותו של ההיבט הטיפולוגי, תכנית הלימודים **עברית לבית הספר העל-יסודי** (תשס"ג, עמ' 48) אינה ממליצה לראות בדרך המיון, ואף לא בסוגה של הטקסט עיקר. "עיקר הדיון בטקסט – בין שמדובר בקריאה ובין שמדובר בכתביה – צריך להיות על המהותי שבו: וכנו, האמירה המרכזית שבו, העמדה הבאה בו לידי ביטוי, השקפת העולם העולה ממנו, וכן לשונו וסגנונו. מכאן נובעת החשיבות שהטקסטים שייבחרו לקריאה – לצד תפקידם בהדגמת סוגים מסוימים – יהיו ראויים הן מבחינת תוכנם הן מבחינת דרך כתיבתם."

⁵ פלד (תשנ"ח), עמ' 51-52.

⁶ פרילוק (תשנ"ו), עמ' 35.

יש שהמיון מבוסס על ממד אחד, לרוב הפונקציה, הכוונה, מטרת-העל של הכתיבה; יש שבמיון מובאים בחשבון שני פרמטרים (כגון פונקציה ואפנות) והטקסטים ממוינים בטבלה דו-ממדית. יש המעדיפים למיין את הטקסטים על ידי הצבתם על קו רצף הנמתח בין הטקסט האישי לטקסט הרשמי (הפורמלי); או על קו רצף שבקצהו האחד הטקסט הכבול למוסכמות הסוגה ובקצהו האחר הטקסט שמוסכמות הסוגה שלו מהודקות פחות (לא דומה מבנה סטנדרטי של מתן הוראות למבנה "חופשי" יותר של שיחת סלון); קווי רצף אחרים הם מן הסובייקטיבי אל האובייקטיבי; מן הריגושי אל הייצוגי; מן השכנועי אל ההיצגי; מן האמנותי אל המדעי; מן העיוני אל המעשי; מן הרציף אל הלא רציף.

שום שיטת סיווג אינה שלמה ואינה בלעדית גם בשל שינויים החלים בסוגות לאורך הדורות ובשל יצירה של סוגים חדשים, גם בשל שוני בין תרבויות וגם בשל ראייה סובייקטיבית של חלוקות. מוטב אפוא לראות במערך הסוגות מעין "רשת" רבת ממדים ודינמית.

הצעה לדרך הוראה: "סוגות בזוגות"

השיטה הדידקטית של הוראת "סוגות בזוגות" המוצעת להלן מכוונת לתלמידי החטיבה העליונה בבית הספר התיכון, כלומר לתלמידים שבאמתחתם ידע אורייני, בעיקר ידע מבני, והם מכירים מבנים שונים של טקסטים, סגנונות כתיבה, צורות ארגון ודרכים לפיתוח נושא.

הידע האורייני על הסוגות נרכש לא רק בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים, אלא גם במפגש עם טקסטים מחוץ לבית הספר: ספרי סיפורים או שירים בילדות המוקדמת וספרי קריאה בהמשך, כתוביות בסרטי קולנוע ובטלוויזיה, עלוני פרסום ומידע, שלטים, מודעות בעיתון, פתק מההורים, "יומן לתלמיד", כרטיס נסיעה, תווית על מוצר במרכול, הזמנות, הודעות ועוד ועוד. על מורה המלמד בבית הספר התיכון קריאה וכתיבה של סוגות להתבסס על משאבי הידע הללו ולהעשירם.

מטרת השיטה הדידקטית המוצעת להלן אינה להורות כל סוגה בנפרד, כמקובל, אלא להורות "סוגות בזוגות". נשאלת השאלה מדוע להקשות על התלמיד ולדון באותו שיעור ביותר מסוגה אחת. הרציונל המנחה את הגישה המשווה בין סוגות הוא שמאפייניה של כל סוגה נהירים יותר על רקע השוואתם למאפייניה של סוגה דומה לה או מנוגדת לה.

יש טעם להעמיד זה לצד זה או זה לעומת זה טקסטים מסוגות שונות רק אם יש ביניהם זיקה כלשהי, למשל, בתוכן; לדוגמה: הערך האנציקלופדי "אופניים" ומאמר הממליץ לרכוב על אופניים או הוראות לרכיבה על אופניים.

הוראה של טקסטים בצמדים אינה חידוש, והיא מופיעה בספרי לימוד אחדים. אפשר ללמד שני קטעים הדנים באותו נושא, אך באחד התיאור ענייני, ובשני התיאור יצירתי. מתוך כך ניתן ללמוד שלשון התיאור וסגנונו מתאימים לסוג התיאור, ושסוג התיאור נקבע על פי המטרה ועל פי הנמען שהדברים מכוונים אליו. אפשר ללמד זוגות של טקסטים שיש ביניהם זיקה הן בתוכן הן במבנה – האחד דן בסיבות והאחר בתוצאות; האחד דן בבעיה והאחר בפתרונה; האחד מביע דעה והאחר מגיב עליה, מתווכח עמה, מבקר אותה. מעניין להשוות גם בין שני מאמרים המעלים סיבות לתופעה מסוימת או המציעים פתרון לבעיה אחת. כן אפשר ללמד זוגות של

טקסטים לצורך הוראת המיומנות החשובה של "סיכום משלב";⁷ אפשר אף ללמד טקסטים רציפים ולא רציפים הדנים באותו נושא; או טקסט מילולי לצד היצג גרפי הדנים באותו נושא.⁸

נתרכז כאן בשני סוגים של "זוגות": (1) סוגה אחת המונחת ביסוד טקסט מסוגה אחרת. הכוונה לשירים שבתשתיתם מונחת סוגה מסוימת, והשיר עושה בה שימוש כתחבולה ספרותית. (2) המרה של סוגה בסוגה – של טקסט מסוגה אחת בטקסט מסוגה אחרת.

1. שירים שבתשתיתם מונח במכוון טקסט מסוגה אחרת

נציג כאן ארבעה שירים שכל אחד מהם מתייחס אל סוגה מסוימת, ונבחן את השיר אל מול הסוגה (או הטקסט) שהוא מתייחס אליה (או אליו): ערך אנציקלופדי, קורות חיים, מודעות פרסום (להשכרת דירה) וסטיקרים אותנטיים. העמדה של השיר אל מול הטקסט מן הסוגה שהשיר משתמש בה מבליטה את המאפיינים הייחודיים של כל אחת מן הסוגות ואת האופן שבו המשורר מעבד את החומר הלקוח מדיסציפלינה אחרת ביצירתו השירית. השימוש הזה יוצר דיאלוג בין שני טקסטים – השיר והטקסט בהקשרו הרגיל ("אינטר-טקסטואליות").⁹

א. שיר המושתת על ערך אנציקלופדי

כותב של יצירה ספרותית יכול להשתמש בטקסט ייצוגי כגון ערך מילוני או לקסיקון מקצועי או ערך אנציקלופדי. הטקסט הייצוגי פוסק מלתפקד כבמקורו עם המעבר לקונטקסט השירי. אך אז אין טקסט זה ייצוגי באמת, אלא הוא מעמיד פנים שהוא ייצוגי, ואף האמצעים הלשוניים המזוהים עם טקסטים מדעיים עשויים להיות העמדת פנים של דיוק ואובייקטיביות (פרוכטמן, תשמ"ו). לפנינו דוגמה של העתקת ערך אנציקלופדי כלשונו למדיום של שיר.

עיצוב וגיוון

בעצים הנוטים לצמוח לגובה בצורה צירית [---] מן ההכרח לגמום את אמיר העץ פעמים אחדות בשנה משנתו הראשונה. כך מגבילים את צמיחת העץ לגובה. בזנים אלו יש לחזור על גיזום הצמרות גם במטע המבוגר, כדי לשמור על גובה שאפשר לקטוף ממנו באופן כלכלי. **האנציקלופדיה לחקלאות**, כרך ג', תשל"ו

⁷ ראו למשל רפאלי וגדיש (תשנ"ז), עמ' 243-286. דגם זה קיים גם בבחינת הברות "הבנה והבעה" לרמה המוגברת.

⁸ ראו למשל גדיש וסמואל (תשנ"ב), עמ' 66-75, 172-178; פרילוק ווגה (תש"ן), עמ' 34-50; האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים (תשס"ה), **טיפוח הבנת הנקרא, מדריך למורה**, לאורך כל הספר.

⁹ עוד על אינטר-טקסטואליות ראו בחטין (1981, 1990), בן-פורת (1985), ברתי (1977), קאלר (1981), קריסטבה (1986), שראל (תשס"ד) וכן **שירים בתערוכה – דיאלוג בין שירים לתמונות**, משרד החינוך, התרבות והספורט, האגף לתכניות לימודים, המרכז לטכנולוגיה חינוכית, 1999.

עצוב וגזום* / אגי משעול

”בְּעֵצִים הַנוֹטִים לְצִמְחַ לְגִבָּה

בְּצוּרָה צִרִית –

מִן הַהֶכְרַח לְגַמֵּם אֶת אֲמִיר הָעֵץ

פְּעָמִים אֶחָדוֹת בְּשָׁנָה

מִשְׁנָתוֹ הָרֵאשׁוֹנָה.

כִּךְ מַגְבִּילִים אֶת צְמִיחַת הָעֵץ לְגִבָּה.

בְּזָנִים אֱלֹהֵי יֵשׁ לְחֹזֵר עַל גְּזוּם הַצְּמִרוֹת

גַּם בְּמִטְעַ הַמְּבַגֵּר

כְּדֵי לְשָׁמֵר עַל גִּבָּה

שְׂאֵפְשֵׁר לְקִטּוֹף מִמֶּנּוּ בְּאֶפֶן כָּל־כָּלִי”.

* אנציקלופדיה חקלאית.

אגי משעול, **יומן מטע**, כתר, 1986.

משעול מעבירה טקסט מתוך האנציקלופדיה לחקלאות¹⁰ להקשר חדש (שיר);¹¹ כל השיר מובא במירכאות המסמנות שאין זה טקסט שירי שהמשוררת עצמה חיברה, אלא הוא נלקח ממקור אחר (אנציקלופדיה חקלאית). נראה שסגנון הטקסט באנציקלופדיה ונושאו "הזמין" את ההמרה לשיר. בהמרת הטקסט לשיר המשוררת מעמדת את הטקסט המדעי בפורמט של שיר. ההחלטה על התחלת משפט מושפעת מהמבנה התחבירי של המשפט, וזאת בלא לשנות כלל את הפיסוק המקורי. על פי מוסכמות כתיבת שירה נוסף גם ניקוד. בכך שהמשוררת מעבירה את הטקסט האנציקלופדי לשיר, בפני הקורא נפתחת הדרך להעניק לטקסט משמעות אחרת: העיצוב והגיזום שבשיר אינם עוד העיצוב והגיזום שבמטע, אלא מוענקות להם משמעויות מושאלות: אולי הניסיון לעצב בני אדם, ילדים ולהכניסם למסגרות מדודות. אף על פי שמשעול משתמשת באותן מילים של הוראות לחקלאי, ברור שכוונתה היא למשמעות שמעבר לכך.

העמדה בכיתה של אותו הטקסט כערך באנציקלופדיה החקלאית וכשיר זה לעומת זה תבהיר לתלמידים שאף על פי שיש כאן שימוש באותו טקסט ממש, המילים מקבלות משמעות שונה בכל אחת מן הסוגות: בערך האנציקלופדי למתואר יש ממשות אובייקטיבית; מטרת המוען היא תיאור מדויק ושיטתי של עובדות, תופעות טבע ומחזור הצמיחה; בגלל הציפייה מסוגה זו, הלשון נתפסת כייצוגית, אובייקטיבית, הגיונית, ברורה וחד-משמעית והמילים בעלות משמעות דנטטיבית; ומכאן, תגובת הקורא – הבנת הדברים כפשוטם. מששונתה התבנית לתבנית של שיר, המתואר מובא בראייה סובייקטיבית ומתאר את מה ש"מעבר" לממשות האובייקטיבית; מטרת המוען היא לתת ביטוי לרגשות, להתרשמויות, להגיגים; הלשון, אף שהיא אותה לשון,

¹⁰ לצורך כתיבת המאמר נעשה מאמץ לאיתור האנציקלופדיה, ובה הטקסט שעמד לנגד עיניו של משעול בעת כתיבת השיר. ראו: "אבוקדו" בתוך הכרך **מטעים, יערנות, הגנת הצומח**, עמ' 235.

¹¹ **יומן מטע** מצויים שירים רבים המושתתים על חוברות ה**שדה ולחקלאי** ועל **לקסיקון לפרפרי ארץ ישראל**. בשירה האנגלית ידוע ט"ס אליוט כיוצר של "שירים אנציקלופדיים".

נתפסת, בגלל הציפייה משיר, כלשון ריגושת, פיגורטיבית, סובייקטיבית, עמומה-משהו, רומזת, דו-משמעית והמילים בעלות משמעות קונוטטיבית; הפונקצייה הפואטית שליטה בטקסט,¹² ולאותן מילים שהופיעו באנציקלופדיה מיוחסות עתה תכונות ריתמיות; ומכאן, תגובת הקורא המצופה: הבנה על פי "פרשנות" אישית, השיר פתוח לפרשנויות שונות.¹³ הנמען נענה לטקסט על פי הידע שלו על הסוגה ובהתאם למצופה מטקסטים המתפרסמים ב"במה" מסוימת (מדע או ספר שירה).

ב. שיר המושתת על מודעות להשכרת דירות

דירה להשכיר / אלישבע גרינבאום

שְׁנֵי חֲדָרִים לְחִזִּית, מְסֻדָּרָת, מְפֻרָּטִי, מְרֻהָּטָת חֲלָקִי,
מְצִיָּאָה בְּהִזְדַּמְנוּת, מִדְּי, מְרוּחַת-מוֹאֲרֶת-רִיקָה,
וְכָל חוֹרֵי הַמְּנַעוּל פּוֹעָרִים עֲצָמָם דּוּמָם בְּצוּרָת פִּי.
מְצִיָּנָת, מְסֻרָּגָת, לֵיד הַיָּם, מְשֻׁפָּצָת כְּחֻדְשָׁה, פְּרָטֵר
עִם חֲצָר, צְמוּדָה לְדוֹלָר, לְמִדָּד, מְזֻגָּן, מְקֻרָּר, טְלָפוֹן
(בְּקִצָּה הַצְּלָצוּל תְּלוּי הַנְּתוּק כְּדַמְעָה בְּקִצָּה הַסְּנֵטֵר).

לְבוֹא לְרְאוֹת עֲכָשׁוֹ, הַטּוֹבִים הַשְּׂכָנִים? מְרַכְזִית וְשֻׁקָּטָה,
בְּלִי תוֹוֶה, בְּלִי עוֹרֶדֶד דִּין, עֲרַפִּית לֵיד הָעִירִיָּה, מְצָב
מְצִיָּנָה, אֵי שָׁם, אֲנִי יוֹדְעָת, מִתַּחַת לְמְרַצְפֶּת שְׁבוּרָה,
מְחַכּוֹת לִי גִפְנֵי וְתֻאֲנָתִי.

כרמל 10, "כרמל", תשס"ה

מן השיר "דירה להשכיר" מהדהדות מודעות להשכרת דירות המתפרסמות בעיתונים. לא רק אוצר המילים, אלא גם התחביר המיוחד והמקצב שבשיר יוצרים דיאלוג עם העולם המנוכר ועם זאת הדינמי והאטרקטיבי של "שוק הדירות" "שבו שולטים המסחר, התיווך והחפצון. עולם שבו מקום המגורים, שאמור להיות מרחב אינטימי, ביטוי והמשך של הפרטיות, הופך לשלל נוסחאות, קיצורים, קלישאות וקודים בעלי ערך מתומחר: 'מציאה בהזדמנות... צמודה לדולר, למדד, מזגן, מקרר'. אלא שבעיקר בסיום כל אחד מן הבתים, נשברת הרשימה ומבליח ניסוח מטפורי המפגיש אותנו עם יסוד רגשי שביר [...] "¹⁴

אין להתעלם מן הבין-טקסטואליות שבשיר: כותרת השיר "דירה להשכיר" היא ציטוט של כותרת ספר הילדים של לאה גולדברג,¹⁵ ומשם גם הצירוף "הטובים השכנים?" המשמש בשיר. גם הגפן והתאנה המופיעים בסוף השיר לקוחים מעולם לשוני וחוויתי אחר ומועברים אל

¹² אחת מן הפונקציות של הלשון (יאקובסון, 1970).

¹³ פרילוק ווגה (תשמ"ט), עמ' 14-21; רוזנר (תש"ן), עמ' 86.

¹⁴ דוד פישלוב על השיר, כרמל 10, עמ' 144-145.

¹⁵ לאה גולדברג, דירה להשכיר, ספריית פועלים.

השיר בשינוי-מה, אך שינוי משמעותי – "גפני ותאנתי", ומהדהדים בראש ובראשונה למטבע הלשון השאוב מהתנ"ך (למשל מיכה ד 4, מלכים א ה 5), אך אולי גם בשינוי-מה לשורה משיר של יהודה עמיחי "האיש תחת תאנתו טלפן לאיש תחת גפנו".¹⁶ שורה זו המפגישה בין נבואת אחרית הימים הנשגבת לבין מציאות היום-יום המודרנית, יוצרת אפקט מוזר ומפתיע בעל משמעות אירונית. שורה כזאת מהווה דוגמה לבין-טקסטואליות.

העמדה של השיר לעומת מודעות להשכרת דירות מבליטה ניגודים קיצוניים בין שתי הסוגות: היצגים גרפיים שונים, מטרות שונות – שיווק לעומת רצון לגרום לחוויה רגשית ואסתטית; נמענים שונים – שוכרי דירות פוטנציאליים לעומת שוחרי שירה; עולמות שיח שונים – עולם שיח שימושי-מעשי לעומת עולם שיח אמנותי; אכסניה שונה – לוח מודעות בעיתון או באינטרנט לעומת ספר שירים.

---

¹⁶ יהודה עמיחי, השיר "מעין אחרית הימים", **שירים שונים**, שוקן, 1962.

ג. שיר המושתת על ססמאות (סטיקרים)

שירת הסטיקר / דוד גרוסמן

ביצוע: הדג נחש ואהובה עוזרי

לחן: שאנן סטריט, גיא מרגלית, אמיר בן עמי, משה אסרף, דוד קלמס, יאיר כהן, אהרונב, ושלומי אלון.

מדינה הלכה – הלכה המדינה	דור שלם דורש שלום
מי שנולד הרוויח	תנו לצה"ל לנצח
יחי המלך המשיח	עם חזק עושה שלום
יש לי ביטחון בשלום עם שרון	תנו לצה"ל לכסח
חברון מאז ולתמיד	אין שלום עם ערבים
ומי שלא נולד הפסיד	אל תתנו להם רובים
חברון עיר האבות	קרבי זה הכי אחי
שלום טרנספר	גיוס לכולם, פטור לכולם אין שום ייאוש
כהנא צדק	בעולם
CNN משקר	יש"ע זה כאן
צריך מנהיג חזק	נ נח נחמן מאומן
סחתין על השלום, תודה על הביטחון	No Fear משיח בעיר,
אין לנו ילדים למלחמות מיותרות	אין ערבים אין פיגועים
השמאל עוזר לערבים	בג"ץ מסכן יהודים
בגין טוב ליהודים	העם עם הגולן
פושעי אוסלו לדין	העם עם הטרנספר
אנחנו כאן הם שם	טסט בירכא
אחים לא מפקירים	חבר, אתה חסר
עקירת ישובים מפלגת את העם	הקדוש ברוך הוא אנחנו בוחרים בך
מוות לבוגדים	בחירה ישירה זה רע
תנו לחיות לחיות	הקדוש ברוך הוא אנחנו קנאים לך
מוות לערכים	ימותו הקנאים
פזמון (פעמיים)	פזמון:
לחסל, להרוג, לגרש, להטעות,	כמה רוע אפשר לבלוע
להדביר, להסגיר, עונש מוות NO FEAR	אבא תרחם, אבא תרחם
להשמיד, להכחיד, למגר, לבער	קוראים לי נחמן ואני מגמגם
הכול בגללך, חבר	כמה רוע אפשר לבלוע
	אבא תרחם, אבא תרחם ברוך השם אני
	נושם

השיר "שירת הסטיקר" הוא מעין קטלוג של ססמאות המופצות בסטיקרים, דבקיות. לפנינו אפוא הסוגה "שיר זמר" (אם אפשר לקרוא כך ל"שירת הסטיקר"), המושתתת על הסוגה "ססמה" וגם על הסוגה "רשימה", שכן השיר הוא למעשה רשימה של ססמאות.

בגלל המודעות והמעורבות הפוליטית הגבוהה בישראל רווחת מאוד תופעת הדבקיות המתנוססות על מכוניות, על תיקים וכיו"ב, ויש שאותם טקסטים מודפסים על חולצות וכדומה. דרכם מועברים לעוברים ושבים, במעין שיח ציבורי, רעיונות, דעות, ערכים ואף הוראות התנהגות. לעתים קרובות משמשות הדבקיות להצהרה על השתייכות חברתית-פוליטית ועל זהות עצמית.

על פי ניר (תשנ"ז),¹⁷ הססמה היא טקסט זעיר¹⁷ המביע בדרך כלל עמדה פוליטית-חברתית, ולפיכך תלויה בהקשר חברתי-פוליטי מידי (המוען מניח קדם-הנחות מסוימות באשר למידע הרקע של הנמען); כדי להבין "ססמאות" כאלו על נמעניהן להיות מעורים בחברה, בתרבות ובפוליטיקה – זר לא יבין אותן.

הססמה משמשת לרוב בפרסומת ובתעמולה. הפונקצייה השלטת בה היא שכנועית-קונטיביבית: עליה למשוך תשומת לב, ולכן היא מרבה בפניות – משתמשת בגוף מדבר ובגוף נוכח מתוך מודעות לנמען; עליה להיות ריגושית ואף פואטית; לרוב היא נדרשת לערוץ חזותי (שלט, מודעה, קיר – גרפיטי, כלי רכב,¹⁸ תיק) או קולי (זמריר ברדיו); היא מכוונת להמון ובעלת תוכן פשוטני שלפעמים אינו עומד באמת מידה של ערכי אמת; לעתים קרובות מתלווים לססמה אמצעים פרה-מילוליים; ויש בה שימוש רב באמצעים רטוריים להדגשה, כגון מילים טעונות – מושכות או בוטות. בדרך כלל הססמה בנויה כמשפט קצר, אך לעתים מבנה אליפטי והיא בעלת מקצב סטקטו. אף יש שהיא חורגת מכללי ההצטרפות התחבירית הפורמליים. ססמאות רבות מבוססות על משחקי מילים, מצלול וחרוזה ועל דו-משמעות היוצרת עמימות מכוונת; מעצם היות הססמה טקסט קצרצר ודחוס, יש בה הפחתה במילות יחס ובפעלים. פעמים רבות ססמאות מנוסחות כתגובה על ססמאות קודמות, והן כאילו "משוחחות" זו עם זו (בין-טקסטואליות).

ב"שירת הסטיקר" גרוסמן בחר לארגן את הססמאות ב"רשימה", ואולם להעמדתן של הססמאות ברצף זו ליד זו ולסדר הופעתן יש משמעות. לא סתם מובאת הססמה "דור שלם דורש שלום" בראש השיר, ולא במקרה באה דווקא אחריה הססמה "תנו לצה"ל לנצח": המפגש בין שתי הססמאות המנוגדות זו לזו יוצר אירוניה. אבסורד הוא מצד אחד לבקש "תנו לחיות לחיות", בקשה שהיא בגדר ערך, ומצד שני לזעוק "מוות לערכים" (המהדהד ל"מוות לערבים"). כל אלו אינן אלא ססמאות.

הרשימה, על פי דרכה, מוצגת כמעט ללא מילות קישור וללא סימני פיסוק, מה שהופך את הפריטים המופיעים בה לעיסה מתמשכת של מסרים סותרים, והאפקט המתקבל הוא אירוני. השימוש באמצעים רטוריים (הקיימים ממילא בצורה דחוסה בססמאות) בשורה ארוכה של

¹⁷ ראו המאמר "הטקסט הזעיר" מאת ר' ניר באיגרת מידע זו.

¹⁸ ראו גם שלזינגר ולבנת (2001), וכן לבנת ושלזינגר (תשס"ג).

ססמאות הרודפות זו את זו, מעצים את המסר הביקורתי של הכותב כלפי הימין, מסר המופיע בעיקר בשני הפזמונים של השיר (השני מושר פעמיים). מבחינה דידקטית, העמדה של שיר זמר הבנוי מאוסף של ססמאות בתוספת של משפטים, לעתים בוטים, היוצרים מסר פוליטי-חברתי, לעומת הססמה הבודדת, תלמד על השווה ועל השונה בין הסוגה "שיר זמר" ובין הטקסט הזעיר "ססמה": היציגיהם הגרפיים שונים ובעיקר הם שייכים לערוצים שונים – עיקר הווייתו של השיר היא בהיותו מושר; מטרותיהם שונות – תעמולה ופרסומת בססמאות לעומת רצון לגרום לחוויה רגשית ואסתטית, לענג (יחד עם מסר חינוכי דרך הנימה האירונית) בשיר הזמר; קהלי היעד שלהם שונים – כלל הציבור לעומת ציבור מצומצם יותר, בני גיל מסוים השוחרים סוג מסוים של מוסיקה; האכסניות שלהם שונות – לוחות מודעות, שלטים, דבקיות רכב, עיתונים, וכד' לעומת תקליטור, מופע מוסיקלי חי, רדיו, טלוויזיה. מתוך ההבדלים עולים ומתבהרים המאפיינים של כל אחת מן הסוגות.

ד. שיר המושתת על טופס קורות חיים

קְתִיבַת קוֹרוֹת חַיִּים / וִיסֻלְבָה שִׁימְבוֹרְסְקָה

מָה נְחוּץ?

נְחוּץ לְכַתֵּב בְּקֶשֶׁה

וּלְצַרֵּף לָהּ קוֹרוֹת חַיִּים.

לֹא קֶשֶׁר לְאַרְךָ הַחַיִּים

עַל הַקוֹרוֹת לְהִיּוֹת קְצָרוֹת.

תְּמַצוֹת הָעֵבְדוֹת וּבְחִירַתֵּן הַכְּרַחֲיִים.

הַמֶּרֶת נוֹפִים בְּכַתּוּבוֹת

וְזַכְרוֹנוֹת רוֹפְפִים בְּתַאֲרִיכִים מְקַבְּעִים.

מִכָּל הָאֲהָבוֹת לְרֶשֶׁם אֶת הַנְּשׂוֹאִין בְּלֶבֶד,

וּמְהִלְדִּים רַק אֶת אֵלֶּה שְׁנוֹלְדוּ.

זֶה שְׁמִכִּיר אוֹתְךָ חָשׁוּב יוֹתֵר מִזֶּה שְׁאֲתָה מְכִיר.

טִיּוֹלִים רַק בְּמִדָּה וּלְחוּץ-לְאַרְץ.

הַשְּׁתִּיכּוֹת לְמָה, אֵךְ בְּלֹא הַלְּמָה.

צִיּוּנִים לְשִׁבַּח בְּלֹא הַנְּמוּקִים.

כָּתַב כְּאֵלּוּ מְעוֹלָם לֹא דְבַרְתָּ עִם עֲצָמְךָ

וּכְאֵלּוּ עֲקַפְתָּ עֲצָמְךָ מֵרְחוֹק.

הַתְּעַלֵּם מִכְּלָבִים, חֲתוּלִים, וְצִפְרִים,

מִזְכְּרוֹת נוֹשְׁנוֹת, חֲבָרִים וְחִלּוּמוֹת.

מְחִיר וְלֹא עֲרֵךְ

כּוֹתֵרֶת וְלֹא תִכֵּן.

מִסְפֵּר הַנְּעָלִים וְלֹא הֵיָעַד שְׂאֵלֵיו הוֹלֵךְ
זֶה שְׂאֵמֹר לְהִיּוֹת אֶתָּה.

לְכָךְ יֵשׁ לְצַרְף תְּצַלּוּם בְּאֵזֶן גְּלוּיָהּ.
רַק צוֹרְתָה נִלְקַחַת בְּחֶשְׁבוֹן, לֹא מֵה שֶׁנִּשְׁמָע.
מֵה נִשְׁמָע?
נִהְמַת מְכוֹנּוֹת הַגּוֹרְסוֹת אֶת הַנִּיר.

ויסלבה שימבורסקה, **סוף והתחלה**, גוונים, 1996; תרגום: רפי וייכרט

ברקע השיר עומד, כתחבולה ספרותית, מעין טופס, דגם בעל רכיבים קבועים לכתיבת קורות חיים המלווה בהוראות כתיבה.¹⁹ על המוען להשלים את הרכיבים על פי המצב האישי אגב התחשבות בדרישות הנמען.

טופס לכתיבת קורות חיים (מעובד על פי אתרי אינטרנט)

פרטים אישיים:

- שם פרטי ושם משפחה:

- מספר זיהוי:

- כתובת:

- טלפון:

- דוא"ל:

השכלה:

קורסים והשתלמויות:

שירות צבאי:

ניסיון בעבודה:

שונות:

המלצות

הנה הצעת משימות לתלמידים לשם השוואה בין שתי הסוגות:

1. **קראו** בעיון את השיר "כתיבת קורות חיים".
2. **נתחו** אותו מכל הבחינות (מבנה, סגנון ומשמעות) כמיטב הבנתכם.
3. **צרו טופס** (טקסט לא רציף) לכתיבת קורות חיים **ומלאו** אותו. לשם כך **הגדירו את הנמען**.
4. **צרו טבלה משווה** (שווה ושונה) בין השיר ובין הטופס. הציעו קריטריונים מתאימים להשוואה (ארבעה לפחות). **הבחינו** בין קריטריונים כלליים המבדילים בין שתי הסוגות ובין קריטריונים מיוחדים האופייניים לשיר ולטופס הספציפי. **מלאו** את הטבלה באפיונים ההולמים.

¹⁹ ראו גם שימוש בסוגה של הוראות כתחבולה ספרותית בשיר "הוראות לגנבת הגבול" מאת דן פגיס, **גלגול**, 1970, רמת גן: ספריית מקור, עמ' 26 (וכן **בכל השירים**, 1991, הקיבוץ המאוחד ומוסד ביאליק, עמ' 139). כן ראו את סוגת השאלון כתחבולה ספרותית בשיר "סוף השאלון", הנ"ל, עמ' 18; ו"שאלון אישי" מאת נתן יונתן, **שירים בכסות הערב**, ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2004, עמ' 295.

5. תארו את תהליך הכתיבה של התרגיל כולו, כולל התלבטויות, קשיים, הערות.

ניתוח השיר²⁰

בשיר זה שימבורסקה מותחת ביקורת נוקבת על תחלואיה של החברה המודרנית החומרנית והתכליתית במסווה של הנחיות למילוי טופס קורות חיים. השיר פותח בשאלה עניינית לכאורה ומסתיים בשאלה דו-משמעית. לאורך השיר יש שימוש נרחב בלשון סתמית על ידי שמות פעולה: "כתיבת", "תמצות", "בחירתך", "המרת", "השתייכות", "נהמת"; שמות פועל: "לכתוב", "לצרף", "לרשום"; ופועל סביל: "נחוץ", "נולדו", "נלקחת". כן יש שימוש בלשון ציווי: "על הקורות להיות קצרות", "כתוב כאילו...", "התעלם...". אמצעים אלו מתאימים לכתבת הוראות. הם מְשוּוים לטקסט צביון רשמי ואובייקטיבי מטעה כאילו מגמת הטקסט אינה אלא ייצוגית אינפורמטיבית, וזאת כדי להכשיר את לבו של הקורא לקליטת המסר. יש שימוש בביטויים של צמצום והמעטה: "בלא הלמה", "בלא הנימוקים", "הנישואין בלבד", "רק את אלה שנולדו" וכד' הבאים להדגיש את הפער בין "קורות החיים" לחיים עצמם. השיר מותח ביקורת על הפרגמטיות הקרה והעדר המגע האישי בכתבת קורות החיים, ולמעשה מותח ביקורת על תכונות אלו של החברה המודרנית: ערכו של אדם נמדד רק לפי הישגים חיצוניים. העדר תוצאות נראות לעין פירושו כישלון. לתהליך, למאמץ, לכוונה לא נודעת אין כל ביטוי. אין גם משמעות לעולמו הפנימי של האדם, לרגשותיו, לחוויותיו, לשאיפותיו: ל"אהבות" שלא בשלו, ל"נישואין" ול"ילדים" שלא נולדו (רצונות?), כמו גם ל"מזכרות", ל"חברים" ול"חלומות", שהרי אין להפיק מהם כל תועלת ממשית. לכן נודעת חשיבות ל"ציונים לשבח", אך לא ל"נימוקים", כלומר למאמצים שהניבו אותם. תשומת הלב מופנית אל סממנים חיצוניים: מראה ("מספר הנעליים", "צורתה [של האוזן]"), מעמד חברתי וכלכלי ("טיולים [...] ולחוץ לארץ") ויוקרה ("השתייכות למה"), ואילו העיסוק באישיות, בכוח המניע והמדרבן ("מה"), במטרות ("היעד שאליו הולך"), בתחומי העניין ("מה שנשמע") – נזנח. השיר מסתיים בנימה אירונית ופסימית: אותו טופס קורות חיים המגולל את תמצית מסכת חייו של אדם – סופו כליה. גם האופן שבו הטופס 'מסיים את חייו' נושא אופי אלים: הנייר איננו מושלך סתם כך לפח האשפה, אלא נגרס עד דק במכונות הנוהמות.

ד. טבלת השוואה בין טופס קורות חיים לבין השיר - הצעה²¹

השיר	הטופס	
ספרותית, שיר	שימושית, "קורות חיים"	הסוגה

²⁰ תודה לאילה כהן שניתחה את השיר במסגרת הקורס לעריכת הלשון שקיימתי במכללה לחינוך על שם דוד ילין בשנת הלימודים תשס"ד. הניתוח המלא יפורסם בתוך **במכללה** 20.

²¹ ראו גם פרילוק ווגה (תשמ"ט), עמ' 14-21; רוזנר (תש"ן), עמ' 86.

הפונקצייה	רפרנציילית, ייצוגית ואולי מעט שכלית	פואטית, אמנותית (מחאה רגשית)
תיאור המציאות	כמות שהיא, אם כי בשינויים קלים, בהתחשב בנסיבות ובנמען. עובדות, אירועים, נתונים ביוגרפיים	דגש על "המציאות הפנימית"; תגובה למציאות – תגובה ביקורתית למציאות חברתית, הבעת עמדה, רעיון
הפורמט והמבנה	סעיפים ושורות, סדור, שיטתי, למילוי בידי הנמען – הכותב	בתי שיר הנמען – הקורא
התחביר	לרוב כותרות	לרוב משפטים
הלשון	דנוטטיבית, בהירה, חד-משמעית, עניינית; עם זאת בלשונו של ממלא הטופס תהיה הדגשת החיובי על ידי מילים מאדירות למטרת השיווק.	סובייקטיבית, קונוטטיבית, לעתים ציורית, לעתים דו-משמעית או רב-משמעית
נימת הכתוב	עניינית, רצינית, שקולה ועם זאת כרוכה בהדגשת החיובי.	ביקורתית, אירונית, סרקסטית
פרשנות	חד-משמעית	פתוח לפרשנויות שונות

העמדה של שתי הסוגות זו לעומת זו מגלה מערכת של ניגודים קיצוניים ביניהן: היצגים שונים, מטרות שונות – מתן מידע למעסיק ושיווק הכישורים לצורך קבלת עבודה (טופס קורות חיים) לעומת רצון לגרום לחוויה רגשית ואסתטית, לענג (השיר); קהלי יעד שונים – מעסיק פוטנציאלי לעומת שוחרי שירה; עולמות שיח שונים – עולם מעשי לעומת עולם אמנותי; אכסניה שונה – מכתב למעסיק פוטנציאלי לעומת ספר שירים. ההעמדה כזאת תורמת להבנה ולהפנמה של המאפיינים המייחדים כל סוגה ומראה כיצד משמשת הסוגה האחרת כתחבולה ספרותית בתוך השיר.

2. המרה של סוגה בסוגה

כתיבת טקסט בסוגה מסוימת על בסיס המידע המופיע בטקסט מסוגה אחרת היא סוג של עיבוד טקסט: מעבדים ומשכתבים את טקסט המקור ויוצרים טקסט חדש. בפעולה זו יש אפוא שני טקסטים ולרוב גם שני מוענים: טקסט המקור ומחברו, והממיר של טקסט המקור הכותב טקסט חדש, בעל זיקה הדוקה לטקסט המקור.²² המרה של טקסט יכולה להיות בין-לשונית, בתרגום; ותוך-לשונית – בסיכום ובפרפרזה (תעקיף), בהעברה מרובד קדום ללשון ימינו, ממשלב למשלב,²³ מלשון מבוגרים ללשון ילדים, או מלשון רגילה ללשון קלה (לטובת קוראים לא ילידיים). במקרים אלו הנמען המשוער של הטקסט ומטרת העיבוד קובעים את אופי ההמרה – אורכה, מידת דחיסותה, רמתה.

²² ראו ניר ורועה (1987).

²³ ראו חרוב (תש"ן), עמ' 90-91.

אחד מסוגי ההמרה הוא **המרה מסוגה לסוגה**. לפעולת ההמרה יתרונות אחדים בתהליך הלימודי: הבנה טובה יותר של מאפייני הסוגה, בחירה בפרטים הרלוונטיים לסוגה החדשה והשמטה של האחרים, הוספה של פרטים ההכרחיים לסוגה החדשה, כתיבה עצמאית של הסוגה החלופית, המרה של היצג בהיצג, למשל של טקסט לא רציף בטקסט רציף ולהפך, התאמה של הלשון לסוגה, למשל המרה של זמני הפועל מן הזמן הנתון לזמן אחר, או המרה של דיבור ישיר לדיבור עקיף. על יד ההתנסות בהמרה כזאת עומדים בצורה פעילה על המאפיינים של כל אחת מן הסוגות – על הכותב לשקול שיקולים הקשורים לכוונה, לתוכן, להיצג, למבנה וללשון ולסגנון.

כתיבת טקסט בסוגה מסוימת על תשתית המידע המופיע בטקסט שנכתב בסוגה אחרת דורשת מיומנות של "הבִּינָה מחדש".

להלן ארבע משימות לתלמיד ובצדן דוגמאות לביצוע המשימות והערות.

א. הקדמה < תוכן עניינים

לפניכם **הקדמה** לספר לימוד. על בסיס טקסט זה כתבו את **תוכן העניינים** על של הספר.

ה ק ד מ ה

[---] נפנה עתה לסקירה קצרה של פרקי הספר.

הפרק הראשון משמש מבוא לפרקים שאחריו. בפרק זה ביקשנו להציג בקצרה את השאלות העיקריות שהתנועה הציונית נתקלה בהן כאשר ניסתה ליצור תרבות עברית חדשה במרחב חדש – שהוא בה בעת גם ישן. אחת השאלות שהעסיקה את הציונות בראשיתה, והמוסיפה להעסיק אותנו גם היום, נובעת מן המתח שבין היות התנועה הציונית תנועה חילונית ומהפכנית ובין היותה תנועה של אומה שבסיס ההגדרה שלה הוא דתי, ואשר קיומה כאומה מבוסס על עבר משותף. היבטים שונים של המעבר מ"ישן" ל"חדש", מ"דתי" ל"חילוני", והיחס לאותו עבר נבחנים בכל פרקי הספר. שאלה נוספת המוצגת בפרק הראשון קשורה בתפיסתה של הציונות את עצמה כתנועה לאומית חדשה, המגיעה למרחב חדש וריק והיוצרת בו "אדם חדש" ו"עם חדש". האומנם ריק המרחב מיושבים? האם הוא "חדש לגמרי" עבור התנועה הציונית? האם ניתן לדבר על "עם חדש" כאשר הוא מורכב מאנשים שהם יוצאי תרבויות שונות ומגוונות כל כך?

הפרק השני עוסק באוטופיות – היינו תמונות העתיד השונות שעמדו בפני ראשוני הציונות. בצד הבהרה של המונח **אוטופיה** ביקשנו להראות כיצד מנהיגים של זרמים שונים בראשית הציונות – הרצל, אחד העם וראשי הציונות הסוציאליסטית – תפסו את תמונת העתיד של החברה שבה הם שאפו לחיות. אגב הדיון בתמונת העתיד שעיצבו מנהיגים אלה מתגלה לנו השקפתם באשר למפגש עם תרבותה של הארץ ועם העבר היהודי.

שתי שאלות מרכזיות הקשורות בהגעה לטריטוריה החדשה-ישנה עומדות במרכז הפרק השלישי. השאלה הראשונה קשורה בדימוי של הארץ כארץ ריקה. בצד הניסיון לבחון את תקפותו של דימוי זה עמדנו על "יתרוננו" של הדימוי בראשית הדרך. השאלה השנייה העולה בפרק היא שאלת יחסם של "העולים החדשים" לאותה טריטוריה. האומנם עם הגיעם אליה הם הרגישו בה מיד כמי ששבו ל"מולדת", או שמא בראשית הדרך היו גם כאלה שהרגישו בה "זרים"?

חלקו הראשון של הפרק הרביעי עוקב אחר ניסיונה של התנועה הציונית ליצור טיפוס של "יהודי חדש". השאלות שעלו אגב דיון זה הן: על אילו מודלים נשען אותו טיפוס? האם מקור ההשראה הוא "העברי הקדום", או שמא "הילידיים" של המרחב שאליו הגיעו העולים הציונים? חלקו השני של הפרק בוחן את המפגש של אותם "יהודים חדשים" עם עולי שנות החמישים – עולים ש"לא התאימו" לדימוי של "היהודי החדש", ואשר הצטיירו כמייצגי תרבות שהציונות ביקשה לשלול. בתיאור המפגש הזה עמדנו על כמה נקודות מבט: זו של העולים עצמם, זו של הקולטים, וזו של אלו שהיו מופקדים על התוויית המדיניות.

הפרק החמישי מתחקה אחר האופי שלבשו שני חגים בתרבות הישראלית החדשה – חג הפסח ויום העצמאות. בחרנו בשתי דוגמאות אלו – "חג דתי ישן" ו"חג לאומי חדש" – משום שהן ממחישות את המתח המאפיין את יחסה של התרבות הישראלית לעברה. הפרק בוחן כיצד נחגגים חגים אלה במגזרים שונים של החברה. כמו כן נדונה שאלת הקשר בין קביעת אופיו ותכניו של לוח השנה לבין תפיסה של תרבות.

תל אביב, העיר העברית הראשונה, עומדת במרכז הפרק השישי. הדיון בתרבות העברית החדשה נוטה פעמים רבות להתמקד בהתיישבות העובדת ולהתעלם מן התרבות העירונית. באמצעות העיסוק במודל העירוני ביקשנו להציג תמונה רחבה ומאוזנת יותר של התרבות העברית בראשיתה. הפרק דן, בין השאר, בשאלות הבאות: מה היו הסיבות להקמתה של העיר? מה תרמה תל אביב לתרבות העברית החדשה? לקראת סיום הפרק חוזר הדיון לאוטופיה של הרצל, "אלט נויילנד", ומעמת את החלום עם יישומו במציאות.

הפרק השביעי והאחרון בספרנו מוקדש לנוכחות של ה"מזרח" בזמר העברי ובמוסיקה הפופולרית הישראלית. בין השאר בוחן הפרק מה משמעות המושגים "מזרח" ו"מערב" במוסיקה הישראלית. הפרק מלווה בהדגמות של קטעים מוסיקליים.

יעל שנקר, על סיפה של ארץ חדשה, האוניברסיטה העברית ות"ל, תשס"ה

להלן תוכן עניינים שניסחה תלמידת מכללה על בסיס ההקדמה שבספר הלימוד:²⁴

פרק ראשון: מבוא – המעבר מישן לחדש; או: אדם חדש? עם חדש?

פרק שני: אוטופיות של ראשי הציונות

פרק שלישי: "העולים החדשים" בטריטוריה החדשה-ישנה

פרק רביעי: "היהודי החדש"

פרק חמישי: החגים בתרבות הישראלית החדשה

פרק שישי: תל אביב – העיר העברית הראשונה, או:

תל אביב – עימות הלום עם יישומו במציאות

פרק שביעי: ה"מזרח" בזמר העברי ובמוסיקה הפופולרית בישראל

הנה תוכן העניינים המקורי כפי שהוא מופיע בספר:

²⁴ תודה לתלמידי בקורס לעריכת הלשון במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין בשנת הלימודים תשס"ו, שעבודותיהם הובאו במאמר זה.

פרק ראשון: תרבות ישראלית – מתחילים מחדש
פרק שני: כותבים את החלום – האוטופיה הציונית
פרק שלישי: אל ארץ חדשה
פרק רביעי: האדם החדש
פרק חמישי: לוח השנה – יהודי או ישראלי? החגים כמקרה מבחן
פרק שישי: תל אביב – עיר בעברית
פרק שביעי: נוכחות ה"מזרח" בזמר העברי ובמוסיקה הפופולרית הישראלית

עיון בשתי הוורסיות של "תוכן העניינים" לעומת ההקדמה מלמד על המאפיינים של כל אחת מן הסוגות ועל ההבדלים ביניהן. בהמרת ההקדמה ל"תוכן עניינים" עוברים מטקסט רציף לטקסט לא רציף במבנה של רשימה. כמו כן עוברים מפסקות לכותרות, כלומר מהעברת המידע בפסקה הבנויה ממשפטים אחדים, לכותרת שאינה אלא בבחינת רמז לתוכן. ההמרה דורשת הכללה והפשטה ומציאת העיקר אגב השמטה של מידע רב. משיקולים דידקטיים הוצעה במשימה זו הקדמה בעלת מבנה שיטתי וברור ושיש בה "תמרורים" המודיעים על העיקרון המארגן. אך לעתים ההקדמה מורכבת ומתוחכמת יותר, ואז ההמרה אינה כה פשוטה. בכל מקרה על הממיר **לדלות** את המידע הרלוונטי (כמו בכל פעולת סיכום) ו**לארגן** מידע זה בכותרות. לשם כך עליו להכיר את המוסכמות של כתיבת כותרות, ובעיקר את התחביר המיוחד שלהן,²⁵ ולבחור בחירה סגנונית. בספרי עיון ומדע הכותרות בדרך כלל שקופות, ענייניות (ובכך עונה הצעת התלמידה לציפיות ממוסכמות הסוגה), אך לעתים הכותרות נוטות לפיקנטי ואף לציורי, כמו הכותרות שבחרו מחברי הספר לתת לפרקיו. ניתן להפיק "רווח משני" מעיון בהצעתה של התלמידה לעומת תוכן העניינים המקורי. חלק מן הכותרות כפי שהן מופיעות בספר, יש בהן מעין כפילות, או שיש בהן כותרת ופירושה (לאחר הקו המפריד). הכותרות המקוריות נוטות אל המטפורי, ונוקטות מונחים השאובים מן האתוס הרומנטי הציוני, המתבטא בין השאר במטבעות הלשון של התקופה – "ארץ חדשה", "אדם חדש", "עיר (ב)עברית" וכו'.

ב. ידיעה < מודעה

לפניכם **ידיעה** מן העיתון. נסחו על בסיס הידיעה **מודעה** הפונה לנגנים ישראלים צעירים.

נפתחה ההרשמה לתחרות הנגינה ע"ש פאול בן-חיים

אגודת נוער מוסיקלי בישראל הכריזה בימים אלה על פתיחת התחרות השנתית לנגינה ע"ש פאול בן-חיים, לשנת 2006. התחרות, שכותרתה "אמנים צעירים מבצעים יצירות ישראליות", מיועדת לנגנים צעירים מצטיינים בני 13-25, בכל כלי הנגינה סולו, וכן בנגינה ובזמרה קאמרית. התחרות מתמקדת בביצוע מוסיקה ישראלית, לשם עידוד היצירה המקומית וההיכרות אתה. ההרשמה פתוחה עד אמצע פברואר.

²⁵ ראו פרילוק (תשנ"ו); ניר (תשנ"ט).

לתחרות יכולים לגשת רק תלמידי מוסיקה שקיבלו המלצה מהמוסד שבו הם לומדים, או מהמורים הפרטיים שלהם. הרפרטואר חופשי: הנגנים רשאים לבחור יצירות כראות עיניהם, מתוך רשימה נרחבת, ובתנאי שלא ינגנו מוסיקה מפרי עטם.

התחרות על כל שלביה פתוחה לקהל הרחב, וסך כל הפרסים בה 27 אלף שקל במימון משרד התרבות, קרן התרבות אמריקה-ישראל והמכון למוסיקה ישראלית.

נעם בן זאב, הארץ, 22.12.2005 © כל הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ

הנה שתי מודעות שהציעו תלמידי מכללה, כל אחת בעלת אופי שונה:²⁶

אגודת נוצר מוסיקלי

משרד החינוך והתרבות   **קרן תרבות אמריקה-ישראל**

המכון למוסיקה ישראלית

מכריזים על
פתיחת ההרשמה לתחרות השנתית לנגינה צ"ש כאולף בן-חיים

"אמנים צעירים מבצעים יצירות ישראליות"
שנת 2006

מוזמנים להירשם לתחרות:
תלמידי מוסיקה מ63ינייט ביילאי 13-25 בצלי כיסורי נגינה
בכלי סולו או כיסורי זמרה ונגינה קאמרית
(חובה להצטייד בהמלצה מטעם מוסד הלימוד או המורה הפרטי)
התחרות נועדת כרטיס מסך 27 אלף ₪ ופתוחה לקהל הרחב.

לפרטים:
אגודת נוצר מוסיקלי www.noarmusic.co.il
טלפון: 02-2222222

והצעה שנייה, שהמאפיין אותה היא הלשון הפנייתית:

משרד החינוך והתרבות	קרן התרבות אמריקה-ישראל	המכון לאמזיקה ישראלית

אודות נוצר אוסוקלית בישראל מכריזה על פתיחת תחרות שנתית

אמנים צעירים מהצעים יצירות ישראליות

צ"ש כאול בן-חיים

אמן צעיר, מודעה זו מכוונת אליך!
אט אתה

- תלמיד מוזיקה
- למך או נטן
- בגיל 13-25
- בידק המלצה מבית הספר או מן המורה הפרטי שלך

תוכל להירשם לתחרות עד יום 15 בפברואר 2006.

מתחרות יהי עליך לבצע יצירה ישראלית בלמרה או בגיטנת סולו
ככל כלי שתבחר. תוכל לבחור יצירה לביצוע מתוך רשימת יצירות
נתונה.

סק כל הפרטים בתחרות 27000 ש.
התחרות פתוחה לקהל הרחב

המודעה מיוצרת לזכר ולנקה כאחד.

ג. מודעה < ידיעה

לפניכם מודעה על טקס חנוכת הכפר הסולארי הראשון בישראל. על בסיס מודעה זו כתבו ידיעה חדשותית (האמורה להתפרסם בעיתון למחרת היום) על אותו טקס. שימו לב: שוני זה מחייב שינוי הזמנים מעתיד לעבר.

לפניכם שתי אפשרויות לכתיבת הידיעה החדשותית:

- א. ידיעה מצומצמת – הידיעה תתבסס רק על המידע המופיע במודעה.
- ב. ידיעה מורחבת – בידעה יובאו פרטים נוספים (הנראים לכם חיוניים) ואשר אינם מופיעים במודעה. את המידע הנוסף תוכלו לשאוב ממקורות שונים (ידע אישי, אינטרנט, אנציקלופדיות ולקסיקונים).

המשרד לפיתוח הנגב והגליל
משרד התשתיות הלאומיות

מועצה אזורית אבו-בסמה

הרשות לפיתוח הנגב

טקס חנוכת
הכפר הסולארי הראשון

טקס חנוכת הפרויקט הסולארי בכפר דריג'את
יתקיים ביום שלישי, י"ט בכסלו תשס"ו (20.12.05) בשעה 16:00
במעמד ראש הממשלה לשעבר, **ח"כ שמעון פרס**

בהשתתפות:

אפרת דובדבני
מנכ"לית המשרד לפיתוח
הנגב והגליל

יעקב טרנר
יו"ר מועצת הרשות
לפיתוח הנגב

עמרם קעלג'י
ראש המועצה האזורית
אבו-בסמה

שמוליק ריפמן
יו"ר מינהלת הרשות
לפיתוח הנגב

מאיר סהר
מנכ"ל הרשות לפיתוח הנגב

** הציבור מוזמן **

הדרך הקלה לשירותי הממשלה gov www.gov.il

הנה דוגמאות לידיעות משני הסוגים שנכתבו על בסיס המודעה בידי תלמידי מכללה (בעבודת צוות):

נחנך הכפר הסולרי הראשון

1. אתמול אחר הצהריים נערך בכפר דריג'את טקס חנוכת הכפר הסולרי הראשון. את הטקס ארגן המשרד לפיתוח הנגב והגליל שבמשרד התשתיות הלאומיות, בשיתוף הרשות לפיתוח הנגב והמועצה האזורית אבו-בסמה. הטקס היה פתוח לקהל. כיבד את הטקס בנוכחותו ראש הממשלה לשעבר, חבר הכנסת שמעון פרס, וכן נושאי תפקידים בגופים אלה: יעקב טרנר, יו"ר מועצת הרשות לפיתוח הנגב; שמוליק ריפמן, יו"ר מנהלת הרשות לפיתוח הנגב; מאיר סהר, מנכ"ל הרשות לפיתוח הנגב; אפרת דובדבני, מנכ"לית המשרד לפיתוח הנגב והגליל, ועמרם קעלג'י, ראש המועצה האזורית אבו-בסמה.

2. אתמול אחר הצהריים נחנך "הכפר הסולרי הראשון" בטקס רב משתתפים בכפר דריג'א. "הכפר הסולרי הראשון" הוא פרויקט ניסיוני המבקש לנצל את אנרגיית השמש לאספקת חשמל. תושבי הכפר אינם אמורים לחוש בהבדל שבין אספקת חשמל לשימוש ביתי באמצעות חברת החשמל לבין אספקת חשמל באמצעות התחנה המקומית לניצול אנרגיית השמש, והם יוכלו ליהנות מחשמל במחיר מוזל בלא פגיעה בנופי הטבע ובאיכות החיים. הפרויקט הוא מיזם של המשרד לפיתוח הנגב והגליל ושל המשרד לתשתיות לאומיות, והוא יוצא לפועל בשיתוף הרשות לפיתוח הנגב והמועצה האזורית אבו-בסמה.

את הטקס כיבדו בנוכחותם אישי ציבור ובראשם ראש הממשלה לשעבר, חבר הכנסת שמעון פרס, שאף נשא דברי ברכה. כן נשאו דברים יעקב טרנר, יו"ר מועצת הרשות לפיתוח הנגב; שמוליק ריפמן, יו"ר מנהלת הרשות, ומאיר סהר, המנכ"ל; אפרת דובדבני, מנכ"לית המשרד לפיתוח הנגב והגליל, וראש המועצה האזורית אבו-בסמה, עמרם קעלג'. במשרד התשתיות מקווים שפרויקט ניסיוני זה יביא להצאת ניצול אנרגיית השמש לשימוש ביתי, ובעקבותיו יוקמו פרויקטים נוספים בארץ.

בשתי הדוגמאות הובאו במלואם הפרטים המנהליים על המוסדות המעורבים ועל הדוברים שהופיעו במודעה.

כדי להמיר את המודעה לידיעה על הכותב להניח שכל האישים המוזכרים במודעה נשאו דברים במהלך הטקס; שלטקס הוזמנו אנשים נוספים רבים (הטקס היה פתוח לקהל הרחב). כמו כן עליו להסיק שמדובר בפרויקט ניסיוני, חדש בישראל (כפר סולארי ראשון).

כדי לבצע את המרת המודעה לידיעה יש לקרוא אותה בעיון, לאתר את הפרטים המרכזיים אשר ראוי שיופיעו בדיווח החדשותי; להשמיט פרטים לא הכרחיים או לא רלוונטיים; להמיר את הטקסט הלא רציף לטקסט רציף ולכיד השומר על סדר הדברים כפי שבא לידי ביטוי במודעה; לשנות את זמני הפעלים מעתיד לעבר.

כתיבת ידיעה **מורחבת** על בסיס המודעה מחייבת נוסף על כל הנזכר למעלה הוספת פרטים הנראים רלוונטיים. פרטים אלו מתבססים על ידע (אישי, או נשען על מקורות) כגון מגמתו של הפרויקט (האצה של ניצול אנרגיית השמש). נראה שידיעה מורחבת מתאימה יותר בסוג זה של המרה. יש חשש שכתובת ידיעה מצומצמת בעקבות מודעה תהיה טכנית, יבשה, דלה ולוקה בחסר.

ד. כתבה < ערך בלקסיקון

ב**כתבה** שלהלן "תסתכל לי בעיניים" מתואר מכשיר חדש בשם "סייפטי סקופ". קראו את הכתבה וכתבו על פיה **ערך בלקסיקון למכשור טכנולוגי**.

תסתכל לי בעיניים

בפעם הבאה ששוטר יעצור אתכם בצד הדרך ויבקש לבדוק את הרשתית שלכם, אל תטעו. לא מדובר בבדיקת ראייה. חברת איי-דיינמיקס פיתחה לאחרונה מכשיר המתריע על רמות אלכוהול או

סמים גבוהות מדיי בדם, עייפות וגורמים נוספים המשפיעים על תפקוד הגוף – כל זאת על סמך בדיקת עיניים.

המכשיר, סייפטי-סקופ, מוצע למפעלים ולחברות גדולות כאמצעי מהיר, יעיל ולא פולשני לבדיקת רמת הכשירות של עובדים בתפקידים רגישים: בנאים ברבי קומות, נהגי אוטובוס, טייסים וכו'. הבדיקה נמשכת 90 שניות, שבהן העובד נדרש להסתכל לתוך המכשיר ולעקוב אחר קרן אור המוקרנת בו. מצלמת וידאו מיוחדת בתוך הסייפטי-סקופ סוקרת 540 נקודות בעין ומעבירה את הנתונים למחשב אישי. תוכנת המחשב בודקת, למשל, אם העיניים עקבו אחר קרן האור בצורה חלקה או קופצנית, או אם האישונים מוגדלים יחסית, וקובעת אם הנבדק כשיר לעבודה או לא.

לדברי חברת איי-דיינמיקס, תוצאות בדיקת המכשיר מדויקות ב-97% מהמקרים, ואם בזיכרון המחשב אגורות גם בדיקות קודמות של אותו נבדק, הדיוק רב עוד יותר. בחברה מדגישים את העובדה שהבדיקה לא פולשנית, בניגוד לבדיקות דם, למשל, וכי באמצעותה יוכלו שוטרי תנועה לבדוק במקום אם הנהג העבריין נתון להשפעת סמים או תשמש מחוסר שינה.

"ארגוני זכויות האדם ואיגודי העובדים מתנגדים בדרך כלל לבדיקות שתן", הסביר רון וולדורף, מפתח הסייפטי-סקופ, למגזין "ויירד". "אלו בדיקות פולשניות, משפילות לרוב, ולעתים הן גם לא מאבחנות את הסימפטומים שנדרשים לבדיקה. בדיקות שתן מוגבלות לחיפוש מספר מוגבל של חומרים, והן עלולות להחמיץ תופעות כמו עייפות או שימוש בתרופות מותרות, שעלולים להשפיע זמנית על כושר העבודה".

סייפטי-סקופ עצמו עדיין לא מוצע למכירה, ובשלב זה החברה מציבה מכשירים במפעלים וגובה בין דולר לחמישה דולרים לכל בדיקה, על פי השימוש במכשיר (ערכות בדיקת שתן, לשם השוואה, עולות בין 15 דולר ל-75 דולר). ואולם המחיר הנמוך וזמינות הבדיקות הללו מעוררים את זעמם של הדוגלים בהגנה על זכויות הפרט.

אחד המתנגדים לשימוש במכשיר הוא ג'יי-די טוקסיל, המנהל את קהילת זכויות האזרח באתר <http://www/about.com>. לטענתו, בדיקות יום-יומיות כאלה מעוררות את בעיית "האח הגדול". טוקסיל אמר ל"ויירד", כי "הבעיה עלולה לצוץ כאשר המעסיקים יתחילו להשתמש בבדיקות כאלה על בסיס יומי. פירוש הדבר הוא, שאנחנו נפסיק לצפות מהעובדים להתנהג כמו בני אדם אחראים ונשים את כל מבטחנו בטכנולוגיה".

בכל מקרה שימוש במכשירים מעין אלה יהיה אולי קצת יותר יעיל ופחות מביך מבקשה של שוטר מנהג חשוד ללכת בקו ישר, עקב בצד אגודל.

שירות הארץ, © 21.2.2001 כל הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ

הנה ערך ללקסיקון שכתבה תלמידת מכללה בעקבות הכתבה:

סייפטי-סקופ

מכשיר המתריע על רמה גבוהה מדיי של אלכוהול או של סמים בדם, על עייפות ועל גורמים נוספים המשפיעים על תפקוד הגוף – כל זאת על סמך בדיקת עיניים. באמצעות המכשיר אפשר לבדוק את רמת הכשירות של עובדים בתפקידים רגישים, כולל נהגים. העובדה שהבדיקה לא פולשנית (בניגוד לבדיקות דם, למשל) מאפשרת לשוטרי תנועה לבדוק במקום אם העבריין נתון להשפעת סמים או תשמש מחוסר שינה.

הבדיקה נמשכת 90 שניות, שבהן העובד נדרש להסתכל לתוך המכשיר ולעקוב אחר קרן אור המוקרנת בו. מצלמת וידאו מיוחדת בתוך הסייפטי-סקופ סוקרת 540 נקודות ומעבירה את הנתונים למחשב אישי. תוכנת המחשב בודקת, למשל, אם העיניים עקבו אחר קרן האור בצורה חלקה או קופצנית, או אם האישונים מוגדלים יחסית, וקובעת אם הנבדק כשיר לעבודה או לא. תוצאות בדיקת המכשיר מדויקות ב-97% מהמקרים, ואם בזיכרון המחשב אגורות גם בדיקות קודמות של אותו נבדק, הדיוק רב עוד יותר.

ניכר שכל המידע שהוכנס ל'ערך בלקסיקון' נלקח מחלקו הראשון של המאמר. המידע סודר באופן הגיוני ולכיד. כל החלק השני של המאמר אינו מתאים לסוגה של ערך בלקסיקון: יש בו יסודות פרסומיים – שימוש במילים טעונות, כמו "משפילות"; יש בו דעות של מחייבים ומתנגדים (של ארגוני זכויות אדם וארגוני עובדים); ננקב בו מחיר ועוד.

בלקסיקון מן הסוג הנדון מובאים מונחים המשמשים במקצוע מסוים או בתחום מסוים ולצדם הגדרה, הסבר או תיאור בלשון עניינית, מדויקת ותמציתית. לצורך המרת הכתבה **לערך בלקסיקון** יש לבחור את הפרטים המסבירים את מבנה המכשיר, את דרך פעולתו ואת תפקידו; במידת הצורך יש מקום להביא דוגמאות ולהשוות; יש להימנע מהבעת דעה ומהתרשמויות ולנקוט לשון עניינית ואובייקטיבית (ללא נוכחות המוען וללא פנייה לנמען, וכן ללא קונוטציות, חזרות, הדגשות ולשון ציורית). פעמים רבות יחידת השיח הראשונה של ערך בלקסיקון אינה בנויה כמשפט עצמאי, אלא כהגדרה מילונית שיש לקרוא אותה ברצף עם שם הערך, וכך מתקבל משפט שמני (ללא אוגד).

הנה סוגים נוספים של המרות שאפשר להציע בכיתה: המרה של מידע שיש בו הנגדה מטקסט לטבלה; המרה מטקסט רציף לטקסט לא רציף; המרה מטקסט מילולי להיצג גרפי ולהפך ועוד.²⁷

ביבליוגרפיה

- ז' בן-פורת (1985), "בין-טקסטואליות", **הספרות** 2 (34), עמ' 170-178
ר' גדיש ולי סמואל (תשנ"ב), **משני צדי המבע**, ת"ל, מעלות
ש' וגה (תשנ"ב), **אשכולות – לקסיקון מונחים להבנה והבעה**, משרד החינוך והתרבות, האגף לתכניות לימודים
ס' חרוב (תש"ן), "על הטיפול בבעיות ניסוח", **פרקי הדרכה למורה, הבעה ב'**, ת"ל, מעלות, עמ' 87-99
ר' יאקובסון, "בלשנות ופואטיקה", **הספרות** 2 (1970), עמ' 274-285
ז' לבנת וי' שלזינגר (תשס"ג), "קרבות רחוב": הרטוריקה של דבקות הרכב בישראל", **סקריפט – אוריינות: חקר, עיון ומעש**, 5-6, עמ' 59-80

²⁷ ראו דוגמות לאורך כל הספר **טיפוח הבנת הנקרא, מדריך למורה** (תשס"ה).

משרד החינוך התרבות והספורט (תשס"ג), **חינוך לשוני, עברית – שפה, ספרות ותרבות, תכנית לימודים לבית הספר היסודי הממלכתי והממלכתי-דתי**, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

משרד החינוך (תשס"ג), **עברית, תכנית לימודים לבית הספר העל-יסודי הממלכתי והממלכתי דתי**, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

משרד החינוך התרבות והספורט (תשס"ה), **טיפוח הבנת הנקרא, למורה ולתלמיד, חוברות א', ב', ג', המזכירות הפדגוגית**, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

משרד החינוך התרבות והספורט (תשס"ה), **טיפוח הבנת הנקרא, מדריך למורה, המזכירות הפדגוגית**, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

רי ניר (תשנ"ז), "הסיסמה הפוליטית כיחידת שיח: הבחירות לכנסת - 1996", **חלקת לשון 24**, עמ' 8-27

רי ניר (תשנ"ט), סתמיות בכותרות, **איגרת מידע מ"ו**, עמ' 16-20

רי ניר וי' ורועה (1987), "פועלי הבעה בחדשות הרדיו", **בלשנות עברית 25**, עמ' 19-29

ה' סלמון (תשס"א), "הכביש כזירה עממית טעונת רגשות", **מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי**, עמ' 9-11

ני פלד (תשנ"ח), **סוגות בדיבור ובכתיבה**, מכון מופ"ת

מ' פרוכטמן (תשמ"ו), "היצירה הספרותית והטקסט המדעי", **מאזנים נ"ט**, גיליון 10

ני פרילוק (תשנ"ו), "כותרות מאמרי העיתון: בין שקיפות לעמימות", **איגרת מידע מ"ג**, עמ' 26-39

ני פרילוק ושי' וגה (תש"ן), **שעת לשון**, ת"ל, מעלות

ני פרילוק ושי' וגה (תשמ"ט), **לשון, הבעה, הבנה – עיונים ודרכי הוראה**, ת"ל, מעלות

ני פרילוק (תשנ"ו), "הגדרת מטלות הכתיבה הבית-ספריות על פי סגנונות שיח", **איגרת מידע מ"ב**, עמ' 32-47

רי רוזנר (תשנ"ט), "היצגים גרפיים כדרך לפיתוח ההבנה, ההבעה והשחבור", **איגרת מידע מ"ו**, עמ' 54-72

רי רוזנר (תש"ן), "לשון ייצוגית מול לשון ריגושית - הוראת טקסט שירי מול ערך אנציקלופדי הדנים באותו נושא", **עלון למורה לספרות 11**, עמ' 84-90

רי רפאלי ורי' גדיש (תשנ"ז), **דברים ככתבם**, ת"ל, מעלות

י' שלזינגר וז' לבנת (2001), "לשון של דבקות הרכב (סטיקרים) – עיון מילוני, תחבירי וסגנוני", **ספר בן-ציון פישלר, רכס**

צ' שראל (תשס"ד), "סיפור שמשון וזיקותיו הבין-טקסטואליות – עיון בתורתו הדיאלוגית של מיכאל בחטין", **מים מדליו 15**, עמ' 233-254

שי בלום-קולקה (2005)

S. Blum-Kulka (2005), "Rethinking Genre: discursive events as a social interactional phenomenon", K.L. Fitch, & R.E. Sanders (eds.) *Language and Social Interaction*, N.J London: Lawrence Erlbaum, pp. 275-301

מ' בחטין (1981)

M. Bakhtin (1981), *The Dialogic Imagination: four essays*, ed. M. Holquist, Austin: University of Texas Press

מ' בחטין (1990)

M. Bakhtin (1990), *Art and Answerability: Early Philosophical Essays*, eds. M. Holquist & V. Liapunov (trans. V. Liapunov), Austin: University of Texas Press

ר' ברתי' (1977)

R. Barthes (1977), "The Death of the Author", *Image, Music, Text* (trans. S. Heath), New York: Hill and Wang, pp. 48-142

ג' קאלר (1981)

J. Culler (1981), *The Pursuit of Signs: Semiotics. Literature. Deconstruction*, London: Routledge & Kegan Paul.

ג' קריסטבה (1986)

J. Kristeva (1986), "Word Dialog and Novel" (trans. A. Jardine, T. Gora & L.S. Roudiez), T. Moi. (ed.), *The Kristeva Reader*, New York: Columbia University Press, pp. 34-61.